

Муниципальное бюджетное образовательное учреждение
средняя общеобразовательная школа №18 имени первого министра просвещения
Тувинской Народной Республики Лопсана-Кендена Ооржака Мижит - Доржуевича

«РАССМОТРЕНО»
на заседании ШМО
 /Ооржак У.А./

протокол № 1
от «27.08.2024 года.

«СОГЛАСОВАНО»
Зам. директора по УВР
 /Кызыл-оол С.М./
от «30» августа 2024 года.

«УТВЕРЖДЕНО»
Директором МБОУ СОШ №18
 Иргит А.Ю.
Приказ № 598.2 - од
от «30» августа 2024 года.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

внеурочной деятельности
«Друзья книги (Номнуи ошуктери)»
для обучающихся 1-ых классов

Кызыл-2024-2025 уч. год

Тайылбыр бижик.

Тыва уругларны шын, кижизиг, эртем-билиглиг кижилер кылдыр ооредири – амгы уенин школаларыны эн-не кол сорулгаларынын бирээзи. Ужук-бижик номчуп билип эгелээринин эн-не кол дозу- эге класстар. 7-10 харлыынга чедир уругтун чугаа-домаанын ангы-ангы хевирлеринин (бижимел чугаа, номчулга, дыннап билири) сайзыраарынга таарымчалыг уези. Ынчангаш тыва дыл кырынга немелде номчулга эге школага чугула эртемнернин бирээзи.

Бердинген «**Номнун оннуктери**» деп класстан дашкаар номчулга программа 1-ги класстарнын уругларынга таарыштыр кылдырган. Неделяда **1** шак, а чылда **33** шак болур кылдыр тургускан.

Класстан дашкаар номчулга-уругларны чечен чогаалга хандыкшыдарынын бир аргазы, литературлуг номчулганын чарылбас кезээ. Класстан дашкаар номчулганын кол сорулгалары оореникчилерни уруглар чогаалы-биле таныштырбышаан, номга ынак болурун чедип алыр; уран чогаал дамчыштыр угаан-бодалынын деннелин бедидер; эстетиктиг мозу-будужун хевирлеп, ниити сайзыралын чедип алыры; сагыш-сеткил культуразын бугу талалыг байыдары болур.

Класстан дашкаар номчулга оореникчинин назы-харын амыдыралчы дуржулгазын шынгы барымдаалаар болганда, номчуурунга сумелеп турар шын шилиттинген турар ужурулуг. Уругларнын номчулганын шын чурумчудуп, ажыктыг кылдыр чорударынга башкынын медреселдиг шилилгези албан негеттинер. Кол черни улустун аас-чогаалы, тыва чечен чогаал, орус болгаш оске-даа хой национал улустун чогаалдары, даштыкы классика ээлээн турарын чугула деп сумелеп турар.

Тыва улустун аас-чогаалынын эн-не дээре улегерин эге класстарга ооредип тура, ук чогаалынын эн-не дээре улегерин эге класстарга ооредип тура, ук чогаалдарда улусчу чанчыл сагылгаларны уругларга билиндирип база уруглар боттары ону эскерип билиринге чанчыктырар аргаларны ажыглаар. Программада айыткан кол-кол темалар, чогаалдын хевирлери, авторлар, чогаалдардан ангыда, класстан дашкаар номчулгага кайы авторларны, кандыг номнарны, чогаалдарны сумелээри башкыдан улуг хамааржыр. Оон-биле чергелештир башкы уругларнын кандыг чогаалдарга сонуургалдыын, ук чогаалчынын амгы ус-чадада, ниити литературада ээлеп турар туружун барымдаалап коору база чугула.

Класстан дашкаар номчулга программанын база бир кол хевирин, кол озээ-оон хой янзылыг болуп турары. Ол чорук башкыга уругларнын номчулга хереглел-сонуургалын болгаш бот-тускайлан номчуп база сайгарып шыдаар, шыдавазын тодарадып алырын тускайлан номчуп база сайгарып шыдаар, шыдавазын тодарадып алырынга дузалаар, уругларга чогумчалыг хостуг шилип номчуурунга таарымчалыг байдалды тургузар.

1-ги класска " Номнун оннуктери » " деп курстун программанын шингээткенинин туннелинде

(Личностуг) мозу-шынарында, аажы-чанында хевирлеттинген турар билиглери:

✓ Сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдын бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптуг ажыглап билири;

✓ Аас болгаш бижимел чугаага дылдын уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.

✓ Аас чугаага дылдын уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландыраары.

✓ Долгандыр турар бойдуска хумагалыг, камныг, ынак болуру;

✓ Езу-чурумга чагырткан, ужур-дурумну сагып билир кижизиг мозу – шынарлыг бооп хевирлеттинген турар;

Метапредметтиг хевирлеттинген турар ужурлуг билиглери:

Ооренип турар эртеминин тема, болук аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;

Башкынын удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны кууседип ооренири;

Бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш бодунун, эштеринин ажылын унелеп билиринге ооренири;

- бодунун кылыр ужурлуг ажылын планап билири; салып алган сорулгаларын езугаар ажылын кылып билири;

- башкы-биле демниг ажылдажышкын уезинде чечен чогаалды ооренип шингээдип алырда чаа-чаа сорулгаларны салып билири;

- кылып турар ажылдарын ажыл уезинде болгаш ажыл соонда шын азы шын эвес кылып турарын боду сайгарып, шинчилеп билири;

- номчулга талазы –биле бодунун ажылын планнап билири.

Класстан дашкаар номчуур чогаалдарнын темалары (уенин аайы-биле), жанрлары янзы-буру болур. Бугу салгалдын тыва чогаалчыларынын уруглар чогаалынга хамаарышкан чогаалдарын башкы назы-хар аайы-биле оваарымчалыг шилип, чогаалдын дыл-домманче, кижизидикчи утказынче кичээнгей салыр

Клаастан дашкаар номчулганын тематиказы, болуктери колдуунда класска номчулга-биле дугжуп турар. Болук бурузун болгаш ында кирип турар чогаалдарны ол-ла хевээр дес-дараалаштыр, чурум-чыскаал аайы-биле эгезинден тончузунге чедир ооредири болгаш номчууру албан эвес.

1-ги классчыларнын бот-номчулгазынга эртем –нептерелдиг, ужуралдарлыг тоогулуг тоожулар немежир. Сураглыг кижилернин чогаадыкчы намдары, чагаалары, демдеглелдери-биле таныштырар.

Башкы уругларнын хууда сонуургалын углап башкарбышаан, оларнын сагыш-сеткилин, бодалдарын тода илередип билиринге ооредир болгаш чогаадыкчы салым-чаяанын дашкаар ажылдарга уругларнын иденкеймн кодуруп, литературалуг викториналар болгаш оюннар, эскурсиялар, турнирлер эрттиреринге киржилгезин чедип алыр.

1-ги класска номчулга программазы дараазында болуктерден тургустунган.

1) Школа. Мозу-шынар. Эп-найырал.

- 2) Торээн чурт. Тыва чер. Тыва чон.
- 3) Кижиг болгаш бойдус.
- 4) Амыдырал. Куш-ажыл. Байырлалдар.
- 5) Тыва улустун аас-чогаалы

Тематиктиг планнаашкын

№	Ооренир кезектеринин аттары	шагы
1	Школа. Мозу-шынар. Эп-найырал.	4
2	Торээн чурт. Тыва чер. Тыва чон.	5
3.	Кижиг болгаш бойдус.	7
4	Амыдырал. Куш-ажыл. Байырлалдар.	3
5	Тыва улустун аас чогаалы.	14

**КЛАССТАН ДАШКААР «НОМНУН ӨННУКТЕРИ» ӨӨРЕДИЛГЕ КИЧЭЭЛДЕРИНИНГ
КАЛЕНДАРЬ-ТЕМАТИКТИГ ЧИЖЕК ПЛАННААШКЫНЫ**

Өөредилгениң ажылчын программазының тематиктиг планнаашкынын тургузуп тура, ангы-ангы бөлүктөрни өөредирде болгаш кижизидерде ажылглаар өөредилге-методиктиг материалдар болур электроннуг (чурагайлыг) өөредилге ресурстарын ажылгаарының аргаларын кичээнгейге алыр. Дидактиктиг сорулгаларны болтандырарда ажылглаар электроннуг (чурагайлыг) хевирде кылдынган информация-харылзаа технологияларының ресурстары РФ-ның Өөредилге дугайында хойлуу-дүрүмнеринге дүүшкөн турар ужурлуг.

1 класс

Чылда - 33шак, неделяда - 1 шак.

№	Програм- маның кез- ээ	Өөренир темалары	Теманың утказы	Өөредилгениң ажыл-чорудулазы	Ша гы	Хүнү, айы
Белеткел үези						
1.	Билиг кичээли.	«Экий, эргим өннүк!»	Орук болгаш өңнери. Школага кичээл үезинде болгаш хөй-нийти черлеринге бодун шын алдынары.	Өөренир черинге чурумнуг, эш-өөрү-биле найыралдыг болуру. Айгырыг салып, анаа харыылап өөренир. Свето- форнун өңнерин катаптадып, орук дүрүмүн шын сагдып өөредир. Чугаа, домак, сөс	1	

				схемалары-биле таныжылга.		
2.	Чугаа. До-мак. Сөс.	Хүн чурумун сагып өөрөн!	Чугаа. Домак. Сөс.	Чугаа, домак, сөстөр деп билгилер-биле таныштырып, схема кылырын көргүслүшөшө, чугаа тургузуп өөрөнүр. Хүн чурумун болгаш арыг-силигни сагыбырнга өөредир. Арыг-силиг чорукка кижизидер.	1	
3.	Чугаа. До-мак. Сөс. Слог.	Сөстөр кезектерлиг болур.	Чугаа. Домак. Сөс. Слог.	Чугааны домактарга, домактарны сөстөргө, сөстөрни слогтарга схема ёзугаар чарып өөрөнүр.		
Үжүглөл үези. Бирги чада						
4.	Үннер болгаш үжүктөр. Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр.	Адаттыгыр ажык үннер.	Үннер, үжүктөр. Ажык болгаш ажык эвес үннер, оларны демдеглээр. эри.	Үннерни адаар болгаш дыннаар. Ажык болгаш ажык эвес үннерниң ылгалын сактып алыры-биле көк, кызыл өңнөрни ажыглаары болгаш ажык болгаш ажык эвес үннерни бир-ле чувениң азы дириг амытаннын үнүнге дөмөйлөдип тургаш, оларны		

5.	Аастын, дыл-дың мергежили.	Үннөр, үжүктөр. Ажык болгаш ажык эвес үннөр. Аа, Лл деп үжүктөрни быжыглавышаан, ол үжүктөр кирген слогтарның, сөстөрнің, домактарның шын номчулгазы болгаш бижилгези.	Үннөр, үжүктөр. Ажык болгаш ажык эвес үннөр. Аа, Лл деп үжүктөрни быжыглавышаан, ол үжүктөр кирген слогтарның, сөстөрнің, домактарның шын номчулгазы болгаш бижилгези.	1	сактып алырын сайзырадыр.
6.	«Чаржып ойна-ал!»	Аа, Оо, Лл деп үжүктөр кирген сөстер болгаш слогтарны сөстөрнің, домактарның шын номчулгазы болгаш бижилгези.	Үннөр ажык болгаш ажык эвес болурун катаптавышаан, ажык үннөрни адап турда шаптыкка таварышпас, а ажык эвес үннөр шаптыкка таваржыр дээрзин оюн дузаны-биле хандыр билиндирер. Слогтар таблицазын дол-дурарын уламчылаар, оон сөстер тывар, тургузар. Сөс курлавырын байыдар.	1	
7.	«Арыкчы-гашты» ыр-	Аа, Оо, Лл, Мм деп үжүктөр кирген слогтар, сөстөрни сактып	Аа, Оо, Лл, Мм деп үжүктөр кирген слогтарны аай-дедир адап тура, ырының аялгазын-	1	

		лажыыл!	алырын быжыгылаар.	га ырлавышаан, шын ададып, номчудар. Кыска домактар тургузар.		
8.	Катаптаашкын – өөредилгенің иези.	Дүжүрүп бижилге.	Өөренген үннер болгаш үжүктери кирген кыска домактарны медреселдиги-биле номчул тургаш, дүжүрүп бижир.	1		
9.	Ыдыктыг саннар - 3, 7, 9.	С, Н деп үжүктөр болгаш үннер кирген кыска сөстөрни шын, медреселдиг номчууру болгаш бижир. «Үш чүүл эртемниг Өскүс-оол».	Өөренип эрткен үжүктөрни ханы билиндирер, денелге аргазын ажыглап С, Н деп үжүктөрниң онзагайларын илередир. С, Н кирген кыска сөстөрни самбырадан дүжүрүп бижирин болгаш-номчуурун чедип алыр. Ыдыктыг саннар-биле таныштырып, оларның уткашынаны аас-биле тайылбырлап билиндирер. Саннаркирген тыва тоолдарны тып, оларны дыннап таныштырар.	1		
10.	Чеди чүзүн ма-	А, Л, О, М, С, Н деп	Өөренип эрткен үжүктөрни	1		

			<p>лымайны. Анай.</p> <p>үжүктөрни болгаш үн-нерни катаптаары.</p> <p>«Анай» – тоол-биле таныжар.</p> <p>А.А. Алдын-оол «Бодун номчу», Кызыл, 2004ч., ар.63.</p>	<p>быжыглап, оларның ажык, ажык эвезин, сөстүн иштинде туружун сайгарып билирин чедип алыр. «Анай» деп тоолду шын, кичээнгейлиг дыңнап билирин болгаш утказын айтырыглар дузазы-биле дамчыдып билирин чедип алыр.</p>		
11.	<p>Шын сөске чон ынак, шык черге үнүш ынак.</p>	<p>Ч, Ы деп үжүктөр болгаш үннерни катаптаары.</p> <p>«Шынчы Эрес» деп сөзүглел-биле ажыл.</p> <p>Х.Ойдан-оол, «Чаптанчыг Уранмаа», Кызыл, 2006ч., ар.38.</p>	<p>Өөренип эрткен үжүктөрни быжыглаар, оларның шын-номчулгазын, шын адаарын ханы билиндирер. Сөстер иштинден тып билирин чедип алыр. Сөзүглелди дыңнап, айтырыглар дузазы-биле утказын дамчыдарын билиндирер. Дыңнаан сөзүглелден өөрөнгөн үжүктөр кирген сөстерни тып билирин чедип алыр.</p>	1		
12.	<p>Үжүк билбес кижини, үнү чоктан дора.</p>	<p>А, Л, О, М, С, Н, Ч, Ы деп үжүктөр кирген сөстерни дүжүрүп бижириңге болгаш</p>	<p>Өөренип эрткен улуг, биче үжүктөрни шын бижириң, оларда үн болгаш үжүктүн ыргалың, сөстерни слогка ча-</p>	2		
13.						

			<p>номчуурунга хыналда ажыл. Частырыглар-биле ажыл.</p>	<p>рып бижиирин чедип алып. Кыска сөстөрни дыңнап бижиирин билиндирер.</p>		
14.	<p>«Арыллар». Сюжеттиг чурук-биле ажыл.</p>	<p>У, Р деп үжүктөрни катаптаары. «Арыллар» деп сюжеттиг чурукка харылзаалыг чугаа тургузары.</p>	<p>Уругларның көргөн, дыңнаан, хайгаараан чүүлдеринге болгаш айтырыгларга даянып харылзаалыг чугаа тургузарын чедип алып. Өөренип эрткен У, Р деп үжүктөрнүн ыргалын билиндирер. Кыска сөстөрни самбырадан бижиирин, аянын, тода, меделелдиг номчуурунче кичээнгей салып.</p>	<p>1</p>		
15.	<p>Дөң черге өөңгө, дөң черге малың малда.</p>	<p>У, И деп үжүктөрни быжыглар. Сөзүглел-биле ажыл. «Иви» (Л. Чадамбаны-биле) А. Алдын-оол «Эдер-тиглер чыындызы»,</p>	<p>Өөрөнгөн үжүктөрни быжыглап, кыска сөстөрни кыды-раашка бижидер, оон анализин аас-биле сайгарып өөренип. Сөзүглелди дыңнап, айтырыглар дузазы-биле утказын дамчыдарын чедип алып. 1-2 кыска домактарны дүжүрүп бижиирин чедип</p>	<p>1</p>		

16.		Чеди чүзүн малымайны. Теве.	Кызыл, 1982ч., ар.20. Э, Е деп үжүктөрни быжыглаар. «Теве» деп шүлүк-биле ажыл.	алыр. Э, Е деп ажык үннерни ханы билиндирип катаптаар. Шүлүктү шээжилээрин чедип алып. Теве дугайында бичии 3-5 домактыг дыннадыгны кылып.	1	
17.	Шаг чаагай, Шагаа чаагай.	Ш, Ө деп үжүктөрни быжыглаар. Шагааның аыш-чеми – өреме, чөкпөк. Методиктиг дузаламчы «Шагаа байырларының ёзу-чаңчылдары», Кызыл, 2022ч., ар.10.	Өөрөнгөн үжүктөрни быжыглап, шын номчулганы, шынбижилгени, сөс иштинден тып билирин чедип алып. Шагаа дугайында кыска чугаа тургузарын болгаш ак чем «өреме», «чөкпөк»-биле тааныштырар.	1		
18. 19.	Катаптаашкын.	«Хуулаазын үжүктөрим». Чогаадыкчы ажыл.	Бирги чаданың үннерин болгаш үжүктөрин катаптаары. Оларның дугайында кыска тоолчургу чугаа чогаалдары.	Бирги чаданың үн, үжүүн чазыг чок тыварынга, сөстерни шын слогтаарынга, кыска, узун ажык үннерин, ыткыр, дулей үннерин ылгалын тодарадып билирин чедип алып. Өөрөнгөн үжүктөринден тургустунган кыска	2	

					сөстөрнi шын дыңнап бижирин чедип алып. Шилип алган үжүүнгө бичии харылзааныг чугаа тургузар.		
Ийиги чада							
20.	Үннер болгаш үжүктөр. Ажык болгаш ажык эвес үннер, үжүктөр.	Тыва дылым – төрзөн дылым, дыңнап пектес мерген дылым.	Д, Б деп үжүктөрнi быжыглаары. Шүлүк-биле ажыл. Ч.Кара-Куске «Камгалаалыңар!», «Литературлуг номчулуга. 4 класс», Кызыл, 2016ч., ар.4.	Өөренип эрткен Д, Б деп үжүктөрнiң дугайында ханы билип катаптаар. Сес иштинден Д, Б деп үжүктөрнiң тып, ооң сайгарылганын шын кылып билирин чедип алып, кыска сөстөрнi шын медресидиг номчурун билиндирер. Тыва дылынысты алгап йөрээген шүлүктү шээжибиле чугаалаарын чедип алып.	1		
21.		Чайны хөглүг эрттирдивис.	Г, В деп үжүктөрнi быжыглаары. Сөзүглел-биле ажыл. «Лагерь». А.Алдын-оол «Эдертиглер чыындызы»,	Өөренип эрткен Г, В деп үжүктөрнiң дугайында ханы билип катаптаар. Предметтиг чуруктар дузазы-биле ажылды чорудар. «Лагерь» деп сөзүглелди кичээнгейлиг дыңнап, айтырыглар дузазы-биле сөзүглелдин утказын-	1		

			Кызыл, 1982ч., ар.18.	дамчыдып чугаалаарын чедип алып. Сөзүглел иштинден кыска сөстөрни, домактарны шын номчуурун чедип алып.		
22.	Дыбыжы кулак. Тыва чөмим – далган, тараа.	[т], [д] деп үннерниң үжүктери кирген сөстөрниң баштайгы үннерин дыңнаары, ылга-хайгаараары, ылгалынбиллиндирери, адалгазын, бижилгезин быжыглаары. А.Алдын-оол «Бодун номчу», Кызыл, 1999ч., ар.36-37.	[т], [д] деп үннерниң үжүктери кирген сөстөрниң баштайгы үннерин дыңнаары, ылга-хайгаараары, ылгалынбиллиндирери, адалгазын, бижилгезин быжыглаары. А.Алдын-оол «Бодун номчу», Кызыл, 1999ч., ар.36-37.	Өөренип эрткен үжүктөрүн катаптаар, үннерден слогтар, слогтардан сөстөр тургусту-рар. [т], [д] деп үннерлиг сөстөрни сөзүглелдин иштинден тып өөренир, оларның адалгазын ылгап, дыңнап, шын адаар, Тт, Дд кирген сөстөрни номчуур, бижиир. Номчаан чүүлүнге хамаарыштыр айтырылгарга харыылаары, утказын сак-тыпчугаалаадыры. Сөзүглелде чүнүң дугайында чугаалап турарын биллиндирери.	1	
23.	Билбеспейге дузалаш.	[п] деп үн сөстүң эгезинге, ортузунга, сөөлүңге турда адалгазын хайгаараар, номчуур болгаш бижиир.	[п] деп үн сөстүң эгезинге, ортузунга, сөөлүңге турда адалгазын хайгаараар, номчуур болгаш бижиир.	[п] деп үн сөстүң эгезинге, ортузунга, сөөлүңге турда адалгазын хайгаараар, номчуур болгаш бижиир. Сөзүглелде домактарны, до-		

			ирин быжыглар.	мактарда сөстөрнү, сөстөрдө слогтарны болгаш үннерни санаары. Сөзүглелде чүнүн дугайында чугаалап турарын билиндирери.	
24.	Дыбыжы кулак. Баларда пага.	[б], [п] деп үннерниң үжүктери кирген сөстөрнүң баштайгы үннерин дыңнаары, ылга-хайгаараары, ылгалынбилиндирери, адалгазын, бижилгезин быжыглар.	[б], [п] деп үннерниң үжүктери кирген сөстөрнүң баштайгы үннерин дыңнаары, ылга-хайгаараары, ылгалынбилиндирери, адалгазын, бижилгезин быжыглар. А.Алдын-оол «Бодун номчу», Кызыл, 1999ч., ар.24.	Өөренип эрткен үжүктөрүн катаптаар, үннерден слогтар, слогтардан сөстөр тургусту-рар. [б], [п] деп үннерлиг сөстөрнү сөзүглелдин иштинден тып өөренир, оларның адалгазын ылгап, дыңнап, шын адаар. <i>Бб, Пп</i> кирген сөстөрнү номчуур, бижир. Номчаан чүүлүңге хамаарыштыр айтырыгларга харыылаары, утказын сактып чугаалаадыры. Сөзүглелде чүнүн дугайында чугаалап турарын билиндирери.	
25.	Коң-коң! Коңга этти!	[н], [ң] деп үн сөстүн ортузунга, сөөлүңге турарын билиндирер, номчуур болгаш бижир-	[н], [ң] деп үн сөстүн ортузунга, сөөлүңге турарын билиндирер, номчуур болгаш бижир-	Н деп үннүн үжүүнүн бижик-ке туружун хайгаараары, шын ададыры, номчудары, бижидери. Номчаан чүүлүңге хамаарыштыр айтырыгларга	

26.	Дыжы кулак. Тывынгырлар, тывынарам чээ!	ирин быжыглаар. А.Алдын-оол «Бодун номчу», Кызыл, 1999ч., ар.25.	харыылаары, утказын сактып чугаалаадыры. Сөзүглелде чүнүн дугайында чугаалап турарын билиндирери.	1	
27.	Дыжы кулак. Чечектерим саглай, саглай.	[к], [х], [г] деп үннер- ниң үжүктери кирген сөстөрниң баштайгы үннерин дыңнаары, хайгаараары, ылгалын билиндирери, адалга- зын, бижилгезин быжыглаары. Ч.Доржу, М.Доржу «Тыва уруглар чогаа- лы», Кызыл, 1987ч., ар.20-21.	Өөренип эрткен үжүктөрүн катаптаары. Чоннун аас чога- алы-биле таныштырып, ты- вызыктарны тыптырып, та- йылбырлап база шингээтти- рери. Номчаан чүүлүнгө ха- маарыштыр айтырылларга харыылаары, утказын сактып чугаалаадыры. Сөзүглелде чүнүн дугайында чугаалап турарын билиндирери.	1	
27.	Дыжы кулак. Чечектерим саглай, саглай.	[с], [з] деп үннернин үжүктери кирген сөстөрни дыңнаары, хайгаараары, ылгалын билиндирери, адалга- зын, бижилгезин быжыглаары.	Өөренип эрткен үжүктөрүн катаптаары. Сөзүглелди шын, медерелдиг, аянынг номчуу- ру. Номчаан чүүлүнгө ха- маарыштыр айтырылларга харыылаары, утказын сактып чугаалаадыры. Сөзүглелде чүнүн дугайында чугаалап	1	

			<p>А.Алдын-оол «Бодун номчу», Кызыл, 1999ч., ар.27.</p>	<p>туарын билиндирери. Сөзүг- лелде домактарны санадыр.</p>		
28.	<p>Дыгыжы кулак. Кежээлейлер.</p>	<p>[ж], [ш] деп үннерниң үжүктери кирген сөстөрни дыңнаары, хайгаараары, ылгалын билиндирери, адалга- зын, бижилгезин быжыглаары.</p> <p>А.Алдын-оол «Бодун номчу», Кызыл, 1999ч., ар.29.</p>	<p>Өөренип эрткен үжүктөрүн кагаптаары. Сөзүг-лелди шын, медерелдиг, аянынг номчуу- ру. Номчаан чүүлүнге ха- маарыштыр айтырыгларга харыбылаары, утказын сак- тыпчугаалаадыры. Сөзүг-лел- де чүнүң дугайында чугаалап туарын билиндирери. Бер- динген сөстөрдө үннер, үжүк- тер, слогтарны санадыр.</p>	<p>1</p>	1	
29.	<p>Төрелдерим.</p>	<p>[й] деп үннүн үжүү кирген сөстөрни дыңнаары, хайгаара- ары, ылгалын билинди- рери, адалгазын, би- жилгезин быжыглаары.</p> <p>А.Алдын-оол «Бодун номчу», Кызыл, 1999ч., ар.30.</p>	<p>Өөренип эрткен үжүктөрүн кагаптаары. Сөзүг-лелди шын, медерелдиг, аянынг номчуу- ру. Номчаан чүүлүнге ха- маарыштыр айтырыгларга харыбылаары, утказын сактып чугаалаадыры. Сөзүг-лелде чүнүң дугайында чугаалап туарын билиндирери. Сло- варь ажылы (төрелдерин шын</p>	<p>1</p>	1	

30.	Дыыжы кулак. Тыва дылым онзагай үннери.	Ажык үннерни кыска, узун болгаш өк-биле адаар деп ылгаары. Өк- биле адаар ь (кадыг демдектиг) ажык үн- нерлиг сөстөрнүң адал- газы, номчулгасы- болгаш шын бижилге- зи.	адаары). Өк-биле адаар ь (кадыг демдектиг) ажык үннерлиг сөстөрни кыска болгаш узун адаар ажык үннерлиг сөстөр- биле адалгазын деңнеп хай- гаараары, номчудары болгаш шын бижилгезин быжыгла- ары. Бөдүүн үн-үжүк анали- зи. Чурук-биле ажыл, сөзүглел-биле ажыл.	1	
31.	Кажар үжүктөр. Аалчы сөстөр.	Орус дылдан үлегерлэ- эн ь (чымчак демдек), <i>ф, ц, ш</i> деп үжүктөр кирген сөстөрнүң адал- газы, бижилгези, номчулгасы. А.Алдын-оол «Бодуң номчу», Кызыл, 1999ч., ар.52.	Орус дылдан үлегерлээн ь (чымчак демдек), <i>ф, ц, ш</i> кирген сөстөрнүң адалгазын, бижилгезин, номчулгасын быжыглаары. Бөдүүн үн- үжүк анализи. Чурук-биле ажыл, сөзүглел-биле ажыл.		
32.	Кажар үжүктөр. Ее, Ёё, Юю, Яя кирген сөстөр.	Ее, Ёё, Юю, Яя кирген сөстөрни номчууру, бижири, ук үжүктөр- нүн ийи үн илередирин	Ее, Ёё, Юю, Яя кирген сөстөрни номчууру, хай- гаараары, бижири. Номчаан сөзүглелинде чүнү чугаалап-	1	

			билиндирери. А.Алдын-оол «Бодун номчу», Кызыл, 1999ч., ар.50-51	турарын тодардыры, утказын чугаалаары. Бөдүүн үн, үжүк анализи.		
33.	Тыва дылдын алфавиди.	Үжүктөр чыскаалы. Мария Кыргыз «Алфавит»	Үжүктөрни чүге алфавитте чыскаай тургусканын билиндирери. Алфавитти шээжиледири. А.Алдын-оол «Бодун номчу», Кызыл, 1999ч., ар.83.	Шүлүктү номчууру, утказын-канчаар билип алганын боду чугаалаар. Алфавиттиң үжүктөриниң дугайында кыска шүлүкчүгөштер чугаалаары. Бердинген сөстөрни, кижилер аттарын алфавит ёзугаар чыскаары.	1	М.Кыргыз «Бүзүрел, ынакшыл, идегел», ООО «Тываполиграф», 2021ч., ар.100.

БАШКЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ!

- 1). 2-4 класстарга чамдык кичээлдерге номчуур материалдар кылдыр 2-3 чогаалдарны календарь-тематиктиг планнаашкында киирген. Ол чогаалдарны кичээл дургузунда шуптузун номчудул, сайгарары албан эвес – класста уругларның деннелин база дараазында кичээлде планы көрүп тургаш, кичээлге номчударын болгаш бажынга боду номчуур кылдыр бээрин башкы шилип алып.
- 2). Чугаа сайзырадылгызының чогаадыглар бижиир кичээлдериниң кол сорулгазы – уругларга аас-биле *харылзалыг чугаа* (чогаадыг) *тургустургаш*, тургускан чугаазын домактарның аразында харылзааларын сагып тургаш, чазып чокка кыдыраашка *бижидери* болгаш бижип алган чогаадыгының утказын аас-биле *чугааладыры* болур. Ындыг